

Jan Krokos

"Leksykon filozofii klasycznej", red. Józef Herbut, Lublin 1997 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 34/1, 145-146

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Leksykon filozofii klasycznej, red. Józef Herbut, Towarzystwo Naukowe KUL,
Lublin 1997, ss. 580.

Pośród słowników i leksykonów filozoficznych, wydanych – dosłownie – w ostatnich latach, ukazał się ostatnio *Leksykon filozofii klasycznej*. Jego redaktor naukowy ks. prof. Józef Herbut, specjalizujący się m.in. w metodologii filozofii, w szczególności zaś w metodologii filozofii klasycznej, podjął się zredagowania swoistego przewodnika po filozofii, którą zwie się „klasyczną”. Przewodnik ten jest jednocześnie propozycją określonego pojmowania filozofii klasycznej, jaką wraz z zespołem autorów hasel przedkłada redaktor *Leksykonu*. Jaka to propozycja – za chwilę. Najpierw kilka zdań prezentujących dzieło.

Leksykon zawiera 331 podstawowych hasel, wielkości (przeciętnie) 3–4 stron znormalizowanego maszynopisu. Oprócz redakcyjnego *Wprowadzenia*, spisu autorów i wykazów skrótów, *Leksykon* jest zaopatrzony w indeks terminów, obejmujący obok terminów hasłowych 415 terminów, nie mających osobnych opracowań, a objaśnionych w hasłach podstawowych. 100 spośród nich zostało wcześniej opublikowanych w kulowskiej *Encyklopedii Katolickiej*, jednakże do *Leksykonu* weszły w nowym autorskim opracowaniu lub w nowej redakcji, dokonanej przez redaktora naukowego. Struktura hasel jest następująca: otwiera je tytuł, którym jest termin poddany objaśnieniu, jego grecki lub łaciński odpowiednik oraz krótka eksplicacja znaczenia terminu; zasadnicza część – trzon hasła – rozwija wstępne objaśnienia, ma charakter sprawozdawczy i systematyczny, moment historyczny i krytyczny ograniczając do niezbędnego minimum; hasło zamyka krótka bibliografia, preferująca teksty w języku polskim. Pięćdziesięciotrzynastoosobowy zespół autorski obejmuje zasadniczo filozofów związanych na różny sposób z filozofią kulowską, szczególnie z tzw. szkołą lubelską, oraz kilku niefilozofów, związanych z KUL-em.

Oprócz zawartości merytorycznej, związanej z poszczególnymi hasłami, *Leksykon* jest interesującym głosem w dyskusji na temat rozumienia filozofii klasycznej. Stosowne hasło, autorstwa ks. prof. Andrzeja Bronka i dr. Stanisława Majdańskiego, wyjaśnia sam termin „filozofia klasyczna” i jego konotacje znaczeniowe zgodnie z regułami obowiązującymi w tym leksykonie. I tak dowiadujemy się z niego, że termin ten stosuje się 1 do starożytnej filozofii greckiej, 2 do filozofii uprawianej z odniesieniem do starożytności, 3 do filozofii uznawanej za wzorcową oraz 4 do filozofowania w kontekście chrześcijaństwa z jej klasykami: Augustynem i Tomaszem z Akwinu. Autorzy podkreślają, że pojęcie klasyczności, zastosowane do filozofii, nie wyzbywa się swego zrelatywizowanego, aż po radykalną ambiwalencję, charakteru. Ujawnia się jako kategoria równocześnie historyczna (genetyczna), jak i systematyczna, relatywna a zarazem normatywna. W Lubelskiej Szkole Filozoficznej, której *Leksykon* jest znaczącą wizytówką, a która swe filozofowanie określa mianem filozofii klasycznej, termin ten – jak zauważają wspomniani autorzy – przyjmuje co najmniej dwa znaczenia. W znaczeniu historycznym za filozofię klasyczną uważa się filozofię przedmiotową, świadomie nawiązującą do Arystotelesa i Tomasza z Akwinu oraz niektórych współczesnych tomistów (Maritaina, Gilsona, Mascalla), ostro przeciwstawioną nowożytnym nurtom filozofii podmiotowej. W znaczeniu systematycznym zaś za filozofię klasyczną uważa się zarówno całą filozofię, uprawianą w szkole, jak i jej poszczególne dyscypliny. Od strony formalnej charakteryzuje ją autonomiczność metodologiczna, ostatecznościowy sposób wyjaśniania, koniecznościowość, swoisty historyzm oraz wieloaspektowy fundamentalizm. Od strony treściwej filozofię klasyczną, uprawianą w Szkole Lubelskiej (czy – jak proponują ją nazywać Bronk i Majdański – w polskiej szkole filozofii klasycznej), znamionuje stanowisko ontologicznego pluralizmu, substancjalizmu i dynamizmu rzeczywistości oraz teizmu.

Hasło *Filozofia klasyczna* kończy następująca uwaga: „Chociaż szkoła lubelska opowiadała się na ogół za trzema głównymi wyróżnikami klasycyzmu: historyzmem (filozofowanie z odniesieniem historycznym), metafizykocentryzmem (traktowanie realistycznej teorii bytu jako głównej dyscypliny filozoficznej) i pielęgnowaniem świadomości metodologicznej (traktowanej jako przejaw racjonalności), nie stanowiła nigdy, jak o tym świadczą toczone w jej obrębie dyskusje, formalnego i doktrynalnego monolitu, lecz operowała, w zależności od doboru wskaźników, szerszym lub węższym pojęciem klasycyzmu” (s. 225).

Takie rozumienie klasycyzmu zdaje się leżeć u podstaw *Leksykonu*. Nie pretenduje on do bycia po prostu leksykonem filozofii, stąd świadomie nie powiela zagadnień przedstawionych już w *Małej encyklopedii logiki* (Wrocław 1986 i 1988), w pracy *Filozofia a nauka. Zarys encyklopedyczny* (Wrocław 1987) oraz w *Słowniku filozofii marksistowskiej* (Warszawa 1982), lecz wpisuje się w horyzont dotychczasowych publikacji tego typu. Przeglądając go, uwidacznia się dość wyraźnie, iż filozofia klasyczna przez redaktora *Leksykonu* i autorów poszczególnych haseł nie jest pojmowana jako zamknięty system, lecz jest żywym i współczesnym filozofowaniem. Przy zachowaniu określonych rygorów metodologicznych podejmuje ona nowe problemy, wchodzi w dialog z innymi kierunkami i szkołami filozoficznymi oraz ubogaca się ich rzetelnymi dokonaniem.

Jan Krokos

Mieczysław Markowski, *Dzieje Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1317–1525*, Kraków 1996, ss. 292.

Jubileusz 600-lecia założenia Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Krakowskim, jednym z najstarszych w Europie, jest okazją do różnego rodzaju podsumowań, ukazujących dorobek i wkład tegoż Wydziału w kulturę Polski i Europy. Do znaczących pozycji książkowych odnoszących się do historii Wszechnicy Krakowskiej są wydane przez Papieską Akademię Teologiczną w Krakowie dwa tomy. Pierwszy tom napisał prof. S. Świeżawski¹. Drugi tom jest przedmiotem niniejszej recenzji.

O zawartości książki najlepiej powiedzą słowa samego jej autora: „W skład niniejszej książki wchodzi wstęp, siedem rozdziałów, zakończenie, bibliografia, pięć aneksów i trzy skrowidze. Gdy Wydział Teologii Uniwersytetu Krakowskiego rozpoczął swoją działalność dydaktyczno-wychowawczą, teologia tak przeduniwersytecka, jak i uniwersytecka w Europie Zachodniej posiadała już za sobą kilkunastowieczne dzieje. Z tej racji pierwszy rozdział przedstawia europejskie tło historyczne i doktrynalne, które przynajmniej w jakimś stopniu ma ułatwić zrozumienie teologicznej działalności piśmienniczej profesorów Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego. Drugi rozdział zajmuje się Jagiellońskim założeniem Wydziału Teologii w Krakowie. W trzecim rozdziale starano się przedstawić początki nauczania teologii na poziomie uniwersyteckim, program naukowy oficjalnie otwartego Studium Generalnego i działalność jego członków na niwie duszpasterskiej i na rzecz reformy Kościoła powszechnego. W czwartym rozdziale przedstawiono nie tylko prawne podstawy organizacyjne założonego Wydziału Teologii, lecz także działalność dydaktyczną pierwszych krakowskich profesorów teologii i ich poszukiwanie wspólnego porozumienia doktrynalnego w pierwszych kilkunastu latach XV wieku. Rozdział piąty, który obejmuje pozostałe lata pierwszej połowy XV wieku, prezentuje teologiczny pluralizm doktrynalny na podstawach umiarkowanego nominalizmu krakowskiego. Papieskie zalecenie wprowadzenia jedności doktrynalnej na Uniwersytecie Paryskim znalazło swój oddźwięk na Uniwersytecie Krakowskim w stopniowym utrwalaniu doktrynalnego pluralizmu opartego na realizmie w drugiej połowie XV wieku,

---

¹ S. Świeżawski, *Eklezjologia późnośredniowieczna na rozdrożu*, Kraków 1990, 244.